

trdovratna. Nanjo ne vplivajo niti prišleki iz drugih krajev. Na področju Đerdapa je namreč edini ples „kolo“, z inačicama „vlaško kolo“ ali „čtvorka“. Če kdo poskuša karkoli drugega, se čez čas ples zlepa ali zgrda — domači fantje tuje plesalce, ki mešajo ples, tudi pretepejo — spet spremenijo v kolo. Najbolj opazne so spremembe v večji izbiri glasbe pod vplivom radia in gramofonskih plošč. Najstarejše mesto za plesanje kola je bil prostor pred cerkvijo, ob domačih svatbah pa na dvorišču ali zaprti prostori. V času med dvema vojskama so se za cerkvene in posvetne praznike navadili plesati v „kafani“. To je ostalo še zdaj, in bo, kot kaže, ostalo tudi v novih naseljih. Kljub gradnji novih kulturnih domov ali gledališč ali podobnih namenskih zgradb se ljudje najraje zbirajo v „kafanah“.

V prispevku Milodraga Dragiča (Ljudska medicina s poplavnega đerdapskega območja) preberemo, da so zelo podrobna raziskovanja pokazala, da so prebivalci sicer poznali zdravilna zelišča, a jih niso veliko uporabljali. Šele v novejšem času, po drugi svet. vojski, je opaziti večjo razširjenost in uporabo fitoterapije. Neprimerno več pa se ukvarjajo v teh krajih s tako imenovano magično ljudsko medicino, z vraževerjem. Po vsem povedanem lahko z avtorjem sklepamo, da tudi velike ekonomske in socialne spremembe med prebivalstvom niso vplivale, da bi se ljudje odrekli zagovorom in vražam. Prispevku je dodan spisek zdravilnih rastlin, znanih na raziskovanem območju, gotovo dragocen dokument za prihodnje raziskave.

Zbornik je izšel pod enotnim podnaslovom (Etnološka preučevanja đerdapskih naselij), prispevki so bili zato ubrani na isti imenovalec, vsaj namen začetnih raziskovanj je bil enak: dokumentirati dano stanje v določenem časovnem obdobju pred večjo geografsko spremembo. Seveda so že precej časa pred temi etnološkimi raziskavami prebivalci doživljali nenavadne dogodke za njihov vsakdan, saj je đerdapski projekt zahteval dolgotrajne priprave, raziskave pa so se začele tako rekoč v zadnjem trenutku, tik pred poplavljanjem. Novi industrijski objekti so sprožili preusmeritev agrarnega in živinorejskega načina življenja starih prebivalcev, ne da bi to sami želeli, postopoma so se morali prilagajati novim razmeram. Raziskovalna dela, katerih rezultat je zbran v pričujočem zborniku, so glede na vsaj približno enak namen dokaj različna. Obravnavano ozemlje je narodnostno mešano (Srbi, Romuni, Romi), kar pa iz prispevkov ni vedno razvidno in tako lahko domnevamo, da je kulturna slika vseh etničnih skupin tako homogena, ali pa so razlike med srbskim, vlaškim in romskim prebivalstvom tako malenkostne, da jih ni vredno upoštevati.

Tanja Tomažič

Vlasta Domačinović, Škrinje od tesanih dasaka u Jugoslaviji, Vinkovci 1977. Strani 74, slik 14, priloge 2, tabel 12, karti 2.

Delo je izšlo kot četrti zvezek v seriji „Slavonsko nasleđe“, ki jo izdaja Samoupravna interesna skupnost kulture občine Vinkovci z namenom, da pripomore k valorizaciji slavonske dediščine in poudari prispevek Slavonije k ljudski kulturi.

Avtorica v uvodu pove, da je razprava o tesanih skrinjah nastala kot njeno magistrsko delo na Odseku za etnologijo Filozofske fakultete v Zagrebu v letih 1962–1965. Za pričujočo objavo je delo le neznatno dopolnjeno z novejšo literaturo, objavljeno oš tedaj do danes. Upoštevane so skrinje iz vse Jugoslavije, poudarek pa je na skrinjah z območja Vinkovcev, zakaj prav tamkajšnje skrinje so tako po konstrukciji kot po okraševanju izredne. Za karto Jugoslavije je uporabljena temeljna karta Etnološkega atlasa Jugoslavije.

Skrbno zbrano in obdelano gradivo je v delu predstavljeno po poglavjih, ki nas seznanjajo s konstrukcijo tovrstnih skrinj, z njihovo razširjenostjo, z imeni, funkcijo, proizvodnjo, izvorom pa tudi z okvirnimi podatki o tesanih skrinjah v drugih državah oziroma večjih območjih.

Delo je pregledno; predstavlja pomemben prispevek k strokovni literaturi. Pogrešamo le postavitev skrinje — „nena od najvažnejših predmetov hišnega inventarja“ — v hišo, v bivališče, v vsakdanje okolje ljudi. Z osvetlitvijo skrinje kot delom stanovajske kulture, z njeno valorizacijo v razmerju do drugih predmetov v prostoru bi delo še pridobilo na pomembnosti.

F. Šarf

Kelvin Danaher, Ireland's Vernacular Architecture, Dublin 1975

Knjižica sodi v serijo izdaj, ki prikazujejo življenje in kulturo na Irskem. Namen te serije je seznaniti javnost z etnološkimi in sorodnimi raziskavami in izsledki.

Avtor predstavlja značilnosti domačega stavbarstva in pri tem deli zgradbe v domove, gospodarske in obrtniške stavbe, ob čemer upošteva vse od majhnih koč in zasilnih bivališč do graščin v poznem

srednjem veku. Pravi, da datiranje stavb ni bilo v navadi in da so se pred razvojem transporta stavbe bolj skladale z okolico, ker so ljudje za gradnjo rabili največ tisto gradivo, ki so ga imeli na voljo v okolici: kamen, ilovico, rušo, slamo in travo. V srednjem veku so v stavbarstvu prevladovala močne okvirne konstrukcije z lahkimi polnili. Vse, tudi večje in pomembnejše starejše zgradbe, so bile porušene v vojnah od srede 16. do konca 17. stoletja. Izpred tega obdobja so preostali le močni kamniti zidovi stolpnih hiš visoke pravokotne oblike, last plemstva ali bogatih kmetov. Mnoge hiše, zlasti na jugovzhodu, so bile iz ilovice. Za srednjeveško obdobje je bila značilna tudi obrtniško-trgovska hiša s poslovnimi prostori v pritličju in stanovanjem v nadstropju. V 18. in 19. stol. je prevladovala opeka. Zasilna občasna bivališča so bila narejena iz ruše. Pletene stene so se praviloma pojavljale le znotraj stavb.

Irska ima mnogo skupnega s severozahodno evropsko arhitekturo. Na to kažejo pravokotni tlorisi hiš, pri katerih se prostori nizajo v dolžini zgradbe in zavzemajo vso širino. Prostor z odprtim ognjiščem je najpomembnejši. Stavbe imajo močne stene, strme strehe, oprte na stene, so enoetažne, okna in vrata so v stranskih in ne v končnih stenah. Vse te značilnosti najdemo tako pri velikih, bogatih kot pri manjših, revnejših hišah. Lokalne in časovne značilnosti se kažejo v manj pomembnih detajlih. Tradicija, okolje in vplivi od vzhoda, jugo- in severovzhoda so poglaviti dejavniki, ki so vplivali na izvor in razvoj kulturnih sestavin tamkajšnjega ljudskega stavbarstva. Na severu in zahodu, kjer je svet bolj gorat in manj rodovit, se je ohranilo več starih stavb kot na jugovzhodu, kjer so bili zlasti očitni vplivi iz južne Britanije in zahodne Francije.

Tekst dopolnjujejo številne (neoštevilčene) fotografije z daljšimi komentarji.

Delo se odlikuje po strnjnosti, jasnosti in preglednosti; bralec lahko dobi dokaj dobro predstavbo o irskem ljudskem stavbarstvu.

F. Šarf

Gáborján Alice, Magyar népviseletek, Néprajzi értesítő a néprajzi múzeum évkönyve, LVIII, Budapest 1976

Študija o madžarski kmečki noši je krajši povzetek avtorjeve doktorske disertacije iz leta 1967. V študiji podaja avtor nadvsejši pregled ženske in moške noše in posameznih delov oblačil. Razprava temelji na opisih noš 19. in 20. stoletja, na izročilu starejše generacije in še ohranjenih nošah zadnjega časa.

V pričujočem delu obravnava avtor moško in žensko nošo tako, da najprej po obširnejšem uvodu spregovori o estetiki madžarske ljudske noše in o procesu opuščanja noše, nato pa nadvsejši opisuje moško in žensko nošo treh večjih oblačilnih območij.

V poglavju o estetiki madžarske ljudske noše ugotavlja, da noša ne pomeni samo obleko ampak tudi način estetskega in psihološkega izražanja, torej sredstvo za takšno izražanje. Težavno vsakodnevno in omejeno duhovno življenje je dajalo kmetom le malo možnosti za izražanje svojih estetskih občutij. Ena takšnih manjših možnosti pa je bila njihova obleka, njihova noša.

Tudi madžarski kmetje, kot ugotavlja avtor, so se v raznih obdobjih zgledovali po noši višjih stanov. Pri oblačilnem posnemanju pa so jih v prejšnjih stoletjih omejevale razne odredbe in predpisi, ki so določali v kakšna oblačila (predvsem material, kraj) se sploh smejo oblačiti kmetje. Kljub temu pa tudi v madžarsko kmečko nošo postopoma vključujejo elemente oblačila višjih stanov, čeprav z določenim zamudništvom. Vsekakor pa prevzete kose oblačil kmetje po svoje spreminjajo, tj. prilagajajo svojemu okusu in možnostim.

Avtor ugotavlja več vzrokov zakaj so kmetje začeli opuščati svojo nošo in se začeli oblačiti tako kot meščani in tržani.

Po avtorjevih ugotovitvah so moški preje opustili starejši način oblačenja kot ženske, razen tistih z Veliko – madžarske nižine. V želji, da bi si izboljšali svoj življenjski položaj so se zaposlili v rudnikih in po mestih in so tedaj tudi preje prevzeli mestni način oblačenja. V časih je povzročala opuščanje noše tudi revščina. Tako so revna dekleta in fantje v času žetve hodili žet v tujino. Del zaslužka so potrošili tudi za nakup tovarniškega blaga iz katerega so si dajali krojiti sodobna oblačila.

Po drugi strani je vplivala na prevzem sodobnejše noše tudi njena praktičnost, npr. veliko število spodnjih kril ni bilo niti praktično niti udobno. Tako so bile prav šibkejše in bolehnije, med prvimi ženskami, ki so opustile težko starejšo nošo in začele nositi lažja, po mestni šegi krojena oblačila. Razmeroma zgodaj so začeli oblačiti kmečki starši svoje otroke v mestno nošo.

Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da vlada v razvoju opuščanja noše določeno zaporedje. Tako so kmetje najprej opustili po tradicionalni šegi krojeno obutev, nakar so sledili zgornji oblačilni kosi, nato spodnja oblačila, kot so krila in moške hlače in čisto na koncu še pričeska in pokrivala.